

Становище

по конкурса за академичната длъжност „професор”

по направление 2.1. Филология, обявен в ДВ бр. 36 от 27.04.2018 г. за нуждите на „Кирило-Методиевския научен център“ при БАН

1. Данни за конкурса.

В конкурса участва единствената кандидатка **Веселка Неделчева Желязкова**. При процедурата за обявяване на конкурса и допускане на кандидатката до него няма нарушения.

2. Данни за кандидатката.

В. Желязкова е родена на 02.08.1960 г. Завършила е с магистърска степен специалност Руска филология с II специалност английски език в СУ „Св. Климент Охридски” и има допълнителна специализация по Библиотекознание и научна информация. През 1984 г. започва научна кариера в СУ с работата си на проучвател към Лабораторията за проучване на редакциите на старобългарския език, ръководена от проф. Румяна Павлова. През 1995 г. става доктор по филология и от следващата година работи като научен сътрудник II ст. в Института за български език, БАН. През 1999 г. се премества в Кирило-Методиевския научен център и до 2003 г. научен сътрудник I ст., а от 2003 е досега доцент.

Изследванията на кандидатката са свързани с палеославистиката, текстологията и издаването на старобългарски писмени паметници, лексикологията, библиографията, историята на палеославистиката.

3. Описание на научните трудове.

Веселка Желязкова има общо 66 публикации. От тях 6 книги, самостоятелни и в съавторство, 38 студии и статии, 21 рецензии, обзори и популярни публикации и 1 превод. На рецензиране по конкурса подлежат публикациите, издадени след получаване на доцентурата. Участвала е в 24 национални и международни научни форума и в 13 научни на проекта, на 3 от които е била ръководител. Разностранната ѝ експертна дейност включва участието ѝ в редколегията на списание „Реферативный журнал. Социальные и гуманитарные науки. Серия 6. Языкознание“ - ИНИОН РАН и в редакционния съвет на списание „Человек: образ и сущность“ - РАН, ИНИОН. Тя е член на Библейската комисия при международния комитет на славистите. Чела е лекции по програма „Еразъм +“ в

Университета Алберт Лудвиг във Фрайбург (2016 г.), в университета „Константин-Кирил Философ“ в Нитра (2017), в Лисабонския университет (2018). Отделни лекции е изнесла и в Института по славянска култура, Москва (2013) и в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ (2017 г.).

Двадесет и седем нейни публикации са цитирани повече от 300 пъти.

4. Научни приноси.

По принцип проучването на библейските текстове, както в оригинал, така и в преводните им традиции е изключително сложна задача. Покривайки огромен ареал на разпространение и хилядолетия на преписване, препечатване и издаване те са претърпели разнообразни промени въпреки колективното съзнание за тяхната святост и ненакърнимост. Затова проучването на Веселка Желязкова върху книгата Изход, представляващо основна част от публикациите за конкурса, само по себе си заслужава възхищение. На първо място следва да се отбележи, че представените 15 студии и статии върху старобългарския превод на Изход не са хаотично залавяне с отделни дребни въпроси. Те са обединени от една обща цел – издаването на ръкописна традиция, която в най-голяма степен би могла да отговаря на първоначалните Кирило-Методиеви преводи. В този смисъл със следващите си коментари се надявам да покажа, че те наистина могат да се смятат за монографичен труд, при това труд, който е получил широка популярност благодарение на представянето на различни части от него на български, руски и английски език.

Съвсем логично текстологичното изследване започва с наблюдения върху правописните и фонологични особености на най-стария известен препис – ръкопис № 3 от сбирката на Е. Барсов в Държавния исторически музей в Москва, благодарение на които е направено заключението, че той е антиграф на среднобългарски ръкопис от XIV в., ситуиращ се сред търновските ръкописи, последвали реформата на патриарх Евтимий (публикация № 1).

Следващото важно ниво, лексикалното, е застъпено в статията „Наблюдения върху лексиката на среднобългарските преписи на Книга Изход“. В разрез с очакваното преобладаване на особеностите на най-ранните богослужебни преводи, В. Желязкова убедително доказва съществуването на предпочитание към характерния за Преславската книжовна школа лексикален пласт. Типичната за старобългарските текстове замяната на една лексема с друга, а и успоредното им синонимно използване авторката открива и тук, като посочва, че „в повечето случаи

... кирило-методиевските и преславските варианти се употребяват като синоними, без да можем да забележим превес на едните или на другите“ (с. 332). Особено интересни за мен бяха заключенията за употреба на думи, характерни за народната реч, като за критерии е използвана честността на присъствието им в писмени старор- и среднобългарски паметници от различен тип, както и наличието им в съвременни диалекти, но не и в книжовния български език (с. 341 на разглежданата публикация и с. 85 на публикация № 6).

Наблюденията върху лексиката на Изход продължават с детайлно разглеждане на имената за лица (публ. № 9 и 14). Изводите от тях, опитът на авторката в проучването на други произведения, както и резултатите, получени от други изследователи на лексиката на библейските книги, карат Желязкова да пристъпи към решаването на някои теоретични лексикологически въпроси, които са новост в старобългарската лексикология. В основата им стои идеята за определянето на маркери, които да разграничават словосъчетанията като единици за номинация и като единици за описание. В една разработка съвместно с В. Евтимова (статия № 29) при спазване на принципа *един концепт = словосъчетание-номинация* е направен успешен опит за намиране на критерии и класификация на начините за номинация. С оглед особеностите на формирането на старобългарския книжовен език, както е подчертано в статията, не може да се разчита на критерия „устойчивост на словосъчетанието“, а трябва да се облягаме на „функциите на номинацията“ (с. 31), която се явява определяща за това да смятаме съчетанието от няколко думи за една лексикална единица. Като коригиращ елемент на преден план е изведено съответствието в гръцкия оригинал. Съгласна съм с тези постановки и ги оценявам много високо.

Разнопосочните резултати от проучванията на езиково равнище водят Желязкова до предположения за наличието на различни редакции на старобългарския превод на книгата Изход. Същевременно те я насочват да потърси допълнителни доказателства за своята теза. Така се стига до идеята за използването на „гълковните“ заглавия (т.е. тези с информация за съдържанието на съответната библейска книга) като нов ориентир за разграничаване на редакциите на превода. Тази концепция е разработена отлично в статията „The Headings in South Slavonic Copies of the Book of Exodus“.

От друга страна, както е показано в обобщаващата статия „Книга Исход в южнославянских списках xv-xvi вв.“, пълната съпоставка на текста на Изход във

всички запазени южнославянски ръкописи показва, че те не са единни, а в тях се наблюдават значително количество разночетения. Различията се свързват ясно с две групи преписи, които авторката определя като: а) влахо-молдовски и б) западнобългарски и сръбски. Последните са „более близки к русским спискам и более точно передают первоначальный перевод текста ... Сравнение списков группы А и Б позволяет установить в какой степени текст Восьмикнижия был редактирован тырновскими книжниками. Видимо, редакция была не очень существенной и состоялась в изменении сегментирования текста и введении других оглавлений, а также и в известном лексикальном редактировании“ (с. 254 на посочената статия). Тук се крие и най-важният принос на авторката, променящ изцяло съществуващите досега концепциите за единство на южнославянската редакция на паметника.

Накрая изследването се концентрира върху текстовата традиция на четивата от Изход в Минея (статия № 7) и Триода (статия № 14), защото се отчита фактът, че старобългарският превод на Стария Завет е правен поетапно и най-старият превод на Кирил и Методий се съдържа в Паримейника. В. Желязкова стига до заключението, че четивата от книга Изход в староизводните триоди, отразяват Кирило-Методиевия паримеен превод, но със значително влияние на по-късния небогослужебен превод. Тези изводи са изключително важни за избора на текст, който да бъде основа на издание на старобългарския превод и за онези ръкописи, които би трябвало да се привлекат с посочване на техните разночетения.

Направеният всеотраслен анализ на превода на Изход е последователен, непредубеден и логично обвързан, като носи в себе си всички елементи на едно напълно завършено текстологично изследване. Изводите от него са приложени по най-добрия начин в подготвеното за печат издание на южнославянската редакция на текста с основа ръкопис № 3 от на Е. Барсов и разночетения по останалите южнославянски преписи, допълнени с разночетения от по един ръкопис, представителен съответно за ранната и късната руска и хронографската редакция. Двата речника – пълният речник на старобългарската лексика на книгата Изход с гръцки съответствия и новобългарски превод и гръцко-старобългарският индекс са още едно доказателство за добросъвестна издателска работа и значителни научни постижения. Стойността на изданието е още по-висока, като се има предвид, че то е част от започнал в края на XX в. и успешно развиващ се проект на Кирило-

Методиевския научен център за изследване и издаване на средновековната българска ръкописна традиция на небогослужебните книги на Стария Завет.

Във всички посочени по-горе публикации научните приноси на доц. Желязкова са толкова безспорни и съществени, че си позволявам да пропусна малкото забележки върху забелязаните от мен пропуски. Показателни в това отношение са и множеството цитирания на тези разработки, както и издаването им в престижни научни списания и специализирани сборници в България, Русия, Израел, Италия, Литва, Полша и САЩ.

Друга публикация, която се радва на популярност сред учените-слависти, която има над 20 цитирания, е двутомното издание на Нестишния пролог по най-стария негов препис – Софийския от края от края на XII – началото на XIII в. То също е резултат от голям международен проект с участието на колеги от Института за руски език „В. В. Виноградов“ към РАН. Приносът на В. Желязкова е в най-сложната част – разчитане на текста и лематизиране и систематизиране на славянските форми и на тази основа изготвяне на славяно-гръцките словоуказатели на думите и формите. Тя прави също указател на имената на светците, празниците и събитията, паметта на които е отбелязана в ръкописа.

Успоредно с подготовката на текста В. Желязкова работи и върху неговата история и изследва неговата структура, оказала се уникална заради вероятното използване при създаването му на ръкопис, в който е имало и агиографски произведения от XIII в. Това допълва основанията за датировката на паметника. Особено внимание отново е на лексиката, която е намерила разностранна интерпретация. Отново откриваме приносни моменти с допълването на историческите речници с лексеми, срещащи се само в този ръкопис.

Трети голям международен проект съвместно с Еврейския университет в Йерусалим носи на кандидатката удовлетворението да работи върху славянските ръкописи от Синайския манастир „Св. Екатерина“ и други библиотеки на Йерусалим. Освен преките резултати от прегледа на палеографските и литургическите особености на ръкописите, обобщени в публикацията в съавторство „Святая земля и рукописное наследие славян (Обзор литературы)“, бих искала да подчертая и участието на В. Желязкова в организирането на научните конференции, свързани с проекта.

На четвърто място в приносните публикации на кандидатката се нареждат двете големи библиографии – съдържащата 3121 описани de visu заглавия

„Българска кирило-методиевска библиография. 1935–1944“ (публикация № 19, в съавторство с Н. Зафирова) и библиографията на изследванията върху Симеоновия сборник, включваща 375 заглавия. Те са ценен помощник за всеки палеославист и византист.

В. Желязкова се изявява и в областта на превода, като издава превод на илюстрирания синодик „Духовни образи“ от църковнославянски език на съвременен руски (публ. № 46). Това също е немалко предизвикателство, като се има предвид, че авторката не е носител на руския език.

Голям интерес предизвикаха у мен и статиите, свързани с проучването на влиянието на Кирило-Методиевото дело върху българската диаспора в Северна Америка (№ 23 и № 31). Разработени изцяло върху неизвестни материали от печатни издания и архиви, те хвърлят светлина върху значимостта на паметта за нашите първоучители за запазване на връзката на българските имигрантите с тяхната родина.

Като имам предвид изключителната сложност на проблематиката-предмет на научните интереси на Веселка Желязкова, нейните постижения, компетентността и прецизността при работата ѝ с езиковия материал, смятам, че трудовете ѝ заслужават много висока оценка.

Във всички публикации на кандидатката личи отлична езикова подготовка по роден език, по гръцки, руски и английски език. Навсякъде е посочена подходяща библиография, която показва и отлична осведоменост в конкретната професионална област.

5. Заключение.

В. Желязкова е изграден и доказал своя авторитет учен със съществени приноси в областта на палеославистиката, с което отговаря на условията за заемане на конкурсната длъжност. Затова убедено препоръчвам на научното жури и почитаемия научен съвет да **изберат Веселка Неделчева Желязкова на академичната длъжност „професор“**.

25.09.2018 г.
София

Проф. д-р Петя Янева